

TIETEELLINEN ELÄMÄ

IMMANUEL WALLERSTEIN muistutti jo vuosia sitten, että yliopistolaitos ei ole milloinkaan historiansa aikana ollut niin merkittävä kuin nyt. Syy tähän asiantilaan on kuitenkin paradoksaalinen. Yliopistolaitosta ja siihen liittyvää tutkimuksen rahoitusta on Wallersteinin mukaan kasvattanut erityisesti se, että niille on laskettu tehtäviä, jotka eivät niille lainkaan kuulu.

Wallersteinin kommenttia kannattaa pohtia tarkasteltaessa tieteen tilaa ja nykykehitystä myös Suomessa. Globalisoidussa maailmassa kun kovin harvat trendit ovat vailla vastineita ja vertaileva perspektiivi auttaa hahmottamaan kehityksen logiikkaa. Amerikkalaisessa yliopistolaitoksessa 20 vuoden aikana osaaikaisen opetushenkilöstön määrä yliopistoissa oli kasvanut kaksinkertaisella vauhdilla päätoimisiin opettajiin verrattuna. Samaan aikaan määräraikaisten opettajien suhteellinen osuus oli nelinkertaistunut vakinaiseen opetushenkilöstöön verrattuna. Yliopistolaisen tutkimus- ja opetusyhteisön ydin, tutkijaopettajien joukko on siten muuttanut nopeasti vaihtuvaksi, määrä- ja osa-aikaiseksi päätöksentekijäryhmäksi. Ammattiyhdistyksiä asia toki huolestuttaa.

Kehitystrendillä on työsuhteiden depolitiikkaa laajempat seuraukset, jotka liittyvät sen Wallersteinin paradoksaaliseen kommenttiin. On nimittäin mahdollista kysyä, miten tieteellinen keskustelu organisoi- tuu ja mistä määrittyvät tutkimukselliset kysymykset tilanteessa, jossa opetuksen ja tutkimuksen jatkuvuus ei perustu tiedeyhteisön jatkuvuudelle. Ongelmaa voidaan lähestyä tarkastelemalla tuon jatkuvuuden perustaa, jonka

kaikki yliopistolaitoksessa nykyään työskentelevät konkreettisesti kokevat päivittäisessä työskentelyssään. Yliopistoa varsinaisesti konstituivaksi praktikseksi on muodostunut hallinto. Eikä tämä hallinto ole enää "tuki- ja palvelutoimintoihin" liittyvää käytännön asioiden hoitoa. Kyseessä on ennen kaikkea perustoimintojen tasolle ulottuva jatkuva byrokraattis-administratiivisten päätösten soveltaminen. Jatkuvan kysymysten esittämisen sijasta yliopistoa luonnehtii jatkuva sisäinen hallinto.

Hallinto tarvitsee enenevässä määrin suunnittelijoita. Suunnittelijasta on tullut tutkimuksen ja opetuksen jatkuvuuden perusta ja samalla niitä määrittävien kysymysten asettaja. Suunnittelija ei välttämättä ole hallintovirastossa istuva henkilö, vaan opetusministeriöstä akatemian kautta laitoksiin asti leviittänyt mentaliteetti. Tuon mentaliteetin kuvasi jo kymmenen vuotta sitten Alfonso Borrero Cabal yliopistoja koskevassa raportissaan Unescoille. Tuo raportti kuvasi yliopistoa yrityksen kaltaisena instituutiona, jonka johdossa tulee olla manageri. Manageri on vastuussa yrityksen tuotteista, niiden markkinoinnista ja samalla koko instituution kannattavuudesta. Tämän logiikan mukaan suunnittelijat suunnittelevat opetusohjelmia, tutkimusohjelmia ja näitä ohjelmia toteuttavia instituutioita. Tutkijoita palkataan sitten osa- ja määräraikaisiin työsuhteisiin näitä ohjelmia toteuttamaan. Tiedosta tulee administratiivisen praksiksen objekti, ja se muuttuu kyseenalaistamisen ja ajattelun sijasta jaettavaksi informaatioksi. Jatkuvasti muuttuvan ja uudelleen suunniteltavan tiedekunta- ja laitostarukteen tarkoitus on pal-

vella tuon informaation leviämistä eikä sen kyseenalaisittamista.

Kunnon manageri tuottaa informaatiota, jolla on kysyntää, ja kysyntää tuottavat tiedeyhteisön ulkopuolella muotoillut kysymykset. Nämä kysymykset eivät ole organisoituneet tieteelliselle keskustelulle ominaisten argumenttien tai "oppi-alatraditioitten" pohjalta. Ne ovat yhtä fragmentoituneita ja yksilöllisiin intencioihin suhteuttavia kuin mikä tahansa kulutustavaramarkkinat. Oireellisena voidaankin pitää luonnosta uudeksi yliopistolaisia tutkimuksia koskevaksi asetukseksi. Se määrittää korkeakoulututkimusten sisällöt pelkästään partitiivien avulla. Tutkimusten tulee sisältää "opintoja" sieltä sun täältä ja nuo partitiivimuotoiset opinnot muodostavat jonkinlaisen kokonaisuuden ainoastaan "opintopisteitten" (hinnan?) perusteella. Asetus ei enää voi määrittellä, että tutkimukseen tulee kuulua "pääaineen perusteet", koska nuo perusteet määrittäisi tieteellisen käytäntö.

DAVID RIESMAN (s.1909) kuoli viime toukokuun kymmenentenä päivänä New Yorkissa. Hänen yhdessä Nathan Glazerin ja Reuel Denneyn kanssa tekemänsä *The Lonely Crowd* vuodelta 1950 on ollut kaikkien aikojen sosiologinen bestseller, jota muutama vuosi sitten tehdyssä selvityksessä todettiin myydyin yli 1,6 miljoonaa kappaletta. Tässä sosiologin aikalaistsiagnosien kantateoksessa tarkastellaan urbaania elämää kasvatusprosesseista työhön, politiikkaan ja kulutukseen asti. Sen juonena on ihmisten sosiaalikäytteen suuri muutos, jossa Toisiin suuntautuva tyyppi on korvaamassa Sisältäpäin ohjautuvan

tyypin. Tutka korvaa gyroskoopin jos käytetään Riesmanin metaforia.

Kirjan kuvaukset työstä ja erityisesti kulutuksesta olivat profeetallisia. Eurooppalaiset löysivät itsensä ja uuden keskiluokkansa siitä toteutuneina vasta 1970-luvulla. Toisaalta teoksen aikalaisuusio perustui, kuten yleensä suureen kiertoon lähteneiden aikalaisdiagnoosien, kliseeseen. Tässä tapauksessa se oli horrorkuva “ulkoa-ohjautuvasta” (Allardtin virheellinen käännös vuodelta 1958 termistä “other-directed”) ihmistyyppistä, angstisen aikamme viitsauksesta. *The Lonely Crowd* vääntyi vieraantumisteoriaksi sodan jälkeisen nousun sukupolvelle. Tämä tapahtui, vaikka liberaali, sittemmin ylioppilasliikkeenkin radikalismia valitellut Riesman yritti moneen otteeseen vakuuttaa, että hänen sanomansa ei ole totaalin yhteiskuntakritiikki. Ja jälkiviisas nykypäivän lukija voikin helposti huomata teoksen lähilukiessaan, että siinä vain coolisti punnitaan “toisiin suuntautuneen” tyyppin mahdollisuuksia ja esteitä autonomiaan. Olihan autonomia, ylisopeutumisen ja anomia tuolloisen liberaalin sosiologian diagnostisia keskeiskäsitteitä.

Vieraantumisen (angst)teoreetikon maine oli Riesmanin kohtalo, mikä näkyi muistokirjoituksissakin: “kyseenalaisi kulutusyhteiskunnan” (*The Guardian*) ja “analysoi massaihmissen yksinäisyyttä” (*Die Welt*, jonka muistokirjoituksessa “other-directed” on käännetty “fremdbestimmte”). Komeimman “muistokirjoituksen” Riesmannille teki jo kauan sitten Bob Dylan, jonka “I shall be released” sisältää säkeet: “Standing next to me in the lonely crowd / Is a man who

swears he’s not to blame”. Tosin Dylanille ja muille vieraantumistulkeille saattaisi Riesman vanhoa olevansa vain liberaali, joka on kiinnostunut modernin yhteiskunnan suunnasta gyroskoopin vaihduttua tutkaksi. Muistokirjoituksista löytyy myös tieto, että Riesman oli toisen maailmansodan aikana “in non-combat position, as an executive of the Sperry Gyroscope Company”.

YHTEISKUNTAPOLITIikka-lehdessä on, siitä lähtien kun sen nimi muuttui *Alkoholipolitiikasta Yhteiskuntapolitiikaksi*, julkaistu hieman meidän Tieteellistä elämäämme muistuttavaa osastoa “Ajatusten Tonava”. Taannoisen YP:n numeron 5/02 Ajatusten Tonavassa oli löydetty pari vuotta sitten ilmestynyt Francis Wheenin teos *Karl Marx* (Otava, 2000). Anonyymi kirjoittaja on selvästikin kovasti tykännyt teoksesta: “Francis Wheenin Marx-elämäkerrassa on paljon tuoretta ja mielenkiintoista. Jännittävin yksityiskohta on Marxin ja Darwinin välinen suhde, jonka myöhempi aika on käsittänyt väärin – yhden lähdeviitteen vuoksi.” *T&E*:n puolesta on sanottava, että tuo Wheenin kertoma yksityiskohta ei ole järin tuore uutinen. Tässä lehdessä Marxin ja Darwinin suhdetta ja sitä koskevaa keskustelua (mukaan lukien kyseinen yksityiskohta) on käsitelty kokonaisen artikkelin verran – ja yli kaksikymmentä vuotta sitten! Edesmenneen filosofin Ilkka Patoluodon (1946–1989) ja Keijo Rahkonen aatehistoriallinen artikkeli “Halusiko Marx omistaa ‘Pääoman’ Darwinille?” (tiedoksi lukijoille vastaus: ei) ilmestyi *T&E*:ssä 1/1979. – Täytyy sanoa että kyllähän tällä-

kin palstalla joskus muisti päätii, mutta Ajatusten Tonava virtaa todella hiljaa...

BAUDRILLARD, Jean (1995) *Lopun illuusio eli tapahtumien lakko...* Bourdieu, Pierre (1977) *Outline of a Theory of Practice...* Lyotard, Jean-François (1985) *Tieto postmodernissa yhteiskunnassa...* Maffesoli, Michel (1992) *La Transfiguration du politique...* – Ei, kyseessä ei ole ranskankielen taitoisen kulttuuritutkimuksen opiskelijan seminaariesitelmän lähdeluettelo. Kyseiset opukset ovat poimintoja Helsingin yliopistossa väitelleen Seppo Kääriäisen valtio-opin väitöskirjan *Sitä niittää, mitä kylvää: Keskustan strategiset valinnat 1964–2001* (Gummerus, 2002) lähteistä. Oppineisuutensa osoituksella mösjojä Kääriäinen erottuu – pyrkii erottumaan? – muista tämän syksyn “julkistohtoreista”. Julkistohtori Kääriäinen ei halua olla mikään junttitohtori.

MONET kunnan tiedemiehet ovat huolissaan kaikenlaisesta tieteen nimissä esiintyvistä huijauksesta ja huiputuskeskusta. Muistammehan vielä nuo äskettäiset, mieliä kuohuttaneet Sokal-paljastukset.

Suomessa Skepsis-seura on jo pitkään taistellut urhoollisesti ja täysin vapaaehtoisin voimin väärää tiedettä ja kaikenlaista pappispimitystä vastaan. Venäjällä asia on koettu niin tärkeäksi, että tätä tehtävää varten on perustettu peräti valtion komitea, Pseudotieteen vastustuskomissio, jonka johdossa on oikea akateemikko Aleksandrov. Komission olemasaolon puolustukseksi voi toki todeta, että Venäjällä asia varmasti on oikean huolen arvoinen. Eikä vain sen takia, että tuo samainen valtio myöntää virallisia

diplomeja kansanparantajille. Venäjällä kun saa auransa kuntoon oikein laillistetun ammatinharjoittajan toimesta. Venäjällä tieteen nimissä eivät esiinny vain kaikenlaiset ihmeparantajat, yksityisajattelija-fyysikot ja muut kaukoniemiset tai naistenlehtien astrologit, jotka Nils Mustelin tuosta ovelasti paljastaa. Neuvostoliiton kerran niin mahtavan tutkimusorganisaation ja -potentiaalain romahtaminen on saanut monet oikeatkin tiedemiehet aktiivisesti kalastelemaan pseudotieteen markkinoille. Nopeat muutokset ja siihen liittyvä uuden ja ennalta arvaamattoman uhka on taas luonut kysyntää kaikenlaisille maailmanselittäjille ja lopullisen totuuden tarjoajille. Toisaalta neuvostoaikainen Tieteen ja Puolueen epäpyhä liitto oli ehkä omiaan paremminkin johdattalemaan ihmisiä suhtautumaan skeptisesti tieteen totuuksiin: olihan niillä tapana vaihtua aina kulloistenkin valtaapitävien mukana. Ja puolueen tarjoama tieteellinen maailmankuvakin herätti monissa lähinnä lempeän tai katkeran ironisia kommentteja.

Kuten jo aikoinaan länteenkin levinneet huhut kertoivat, 1960-luvulla Neuvostoliitossa

laadittiin laaja ohjelma telepatian valjastamiseksi sotilaalliseen hyötykäyttöön. Erityisen suuria toiveita pantiin sukellusveneiden telepatian varassa toimivaan vedenalaiseen kommunikaatiojärjestelmään. Sittemmin paljastuneet tiedot ovat osoittaneet, että operatio oli varsin tyyppillinen neuvostotiedepolitiikan kukkainen, vaikkakin ehkä lajissaan eräs kaikkein vaikuttavimmista. Venäjälle oli levinnyt tai tietoisesti levitetty tietoa, jonka mukaan amerikkalaiset olivat jo varsin pitkällä telepatian sotilaallisen hyötykäytön kehittäelyssä. Tämä oli paras ja taattu tapa saada neuvostohallitus innostumaan asiasta. Asian tutkimiseksi myönnettiin pikaisesti varsin suuria rahasummia ja perustettiin tutkimuslaitoksia. Alalle järjestettiin tehostettua tutkijankoulutusta, jonka tuottamissa lukuissa väitöskirjoissa selviteltiin telepatian teoreettisia perusteita kvanttimekaniikan ja luonnontieteiden uusimpien teoreettisten saavutusten avulla. Tuloksia julkaistiin alan arvovaltaisissa julkaisuissa, joista ne ovat edelleen kiinnostuneiden luettavissa. Innostus luonnollisesti laantui aikaan, ehkei niinkään kärsimättömyydestä oikeiden tu-

lostien ja käytännöllisten sovellutusten odotukseen kuin siihen, että tiedepoliittinen kiinnostus ja vakoilutoiminta suuntautui uusille painopistealoille.

Tästä kaikesta oli kuitenkin seurauksena, että Venäjällä on edelleen ehkä maailman parhaiten koulutettu akateemisten telepatia-asiantuntijoiden joukko, jolle ei ole enää käyttöä oikeissa tutkimuslaitoksissa, mutta joka ei kuitenkaan malta kokonaan kätkeä kyntiläänsä vakan alle. Onneksi heidän toimintansa on taas nykyisin, sotilaallisten sovellutusten sijaan, melko vaarattomasti ja perinteisten harrastajatelepaattien tavoin suuntautunut mainostamaan tieteenalansa mahdollistamaa suoraa yhteyttä Jumalaan. Huomattavasti vaarallisemmilla tällä hetkellä vaikuttavatkin ne Venäjän akatemian kunnianarvoisan aivotutkimuslaitoksen johtavat specialistit, jotka ovat keksineet tehokkaan tavan parantaa huumeidenkäyttäjät "pienellä" aivoleikkauksella. Tästä modernin kognitiotieteen luovasta sovellutuksesta Pseudotieteen vastaisen taistelun komitea ei ainakaan toistaiseksi ole kuitenkaan osoittanut olevansa huolissaan.